

Påske i Den Gamle By

Anna Wowk Vestergaard

Påske i Den Gamle By samler museets gæster til forår og fælles oplevelser. I 2024 var påskeægget i fokus for aktiviteter og fortællinger. Her fortæller museumsinspektør Anna Wowk Vestergaard påskeæggets historie.

For nogle er påsken kristendommens vigtigste højtid, men for mange danskere er påsken først og fremmest en anledning til at komme i haven, rejse, tage i sommerhus, være sammen med familien eller blot nyde, at foråret er på vej. I modsætning til jul fylder påske ikke meget i gadebilledet. Måske skyldes det, at påsken tidligere var præget af en alvor, der lagde en dæmper på aktiviteterne. Faktisk var dagene frem til lørdag før påskedag så rolige, at de gik under navnet "den stille uge".

For at sætte fokus på noget af det mest iøjnefaldende ved påsken tager Den Gamle By udgangspunkt i traditioner og historier, der knytter sig til påskeægget.

Æg som magisk kraft

Siden vi begyndte at holde høns for ca. 2.000 år siden, har æg varslet forårets komme. Når hønsenes æglægning gik i gang igen efter vintermørket, var det tegn på forår, og forårets overflod af æg blev brugt i de førkristne vårfester. Ægget havde en så central plads, at kirken integrerede det i påsken som symbol på opstandelsen. Før reformationen i 1536 var det udbredt, at kirkegængere fik velsignet æg og andre madvarer til påske. På den måde samler ægget både natur og religion som tegn på liv og frugtbarhed.

Folketroen tillagde længe forårets første æg en særlig livskraft, som kunne skabe frugtbarhed og sundhed hos dyr og mennesker. Læge og folkemindeforsker J.S. Møller beskrev i 1933, hvordan en rest af troen stadig fandtes i Danmark: "Det er jo endnu almindelig Tro her i Landet, at mange Æg styrker Mandens seksuelle Kraft, hvorfor den nygifte Ægte mand ofte - spøgende - opfordres til at spise mange Æg!"

Æg kunne altså forbedre frugtbarheden, men de var også en vej til bedre helbred. Ved at spise så mange æg som muligt i påsken kunne man sikre sig godt helbred i det kommende år. I den mere kulørte ende kunne æg også bruges til at afsløre hekse. Det krævede, at man medbragte et hønnikeæg - det første æg, en høne lægger - i kirken skærtorsdag. Med ægget i lommen kunne man se, hvilke kirkegængerne der var hekse, for de afslørede sig selv ved at gå med spande og bøtter på hovedet. Ifølge nogle fortællinger virkede tricket desværre kun, hvis man ikke vidste, at ægget var i lommen. Det var nok lidt svært.

Skærtorsdag og navnlig aftenen før var i øvrigt en tid, hvor troldtøj var på færde. Koste og ovnrager skulle tages ind, så troldfolk ikke

Gottlieb Blomster i 1974-gågaden markerer påsken med æg og kyllinger, som sammen med påskeliljer og forårsgrene var populære varer blandt kunder i 1970'erne.

fløj til Bloksbjerg, og der blev sat stål og malet korstegn som ekstra sikkerhed. Spande og bøtter måtte heller ikke stå ude, for så kunne heksene stjæle dem og bruge dem som hovedbeklædning.

Æg som leg

Stigningen i æglægningen om foråret betød, at der var æg nok til, at der kunne leges med dem. Ifølge J.S. Møller har lege som æggeløb og æggedans – der senere blev leget til fastelavn – baggrund i før-kristne vårfester. Længe var det kun voksne, der legede, men i løbet af 1800-tallet blev legene for børn. I 1933 konstaterede Møller, at trille æg "kun er en Børneleg."

Trille æg blev også kaldt at trante æg, og legen fandtes allerede i 1500-tallet. Ved Stevns fortæller en præst omkring år 1700, at der blev trantet æg udendørs, og at legen sluttede med, at æggene blev spist. Formålet var at vinde de andre deltageres æg ved at ramme dem.

Oftest foregik legen udenfor, men der kunne også trilles æg indenfor. Ole Lund, født i 1812 i Helsingør, beskriver i sine erindringer, hvordan man trillede æg indendørs med en tagsten som rampe, så der kunne komme fart i æggene. Ifølge Ole Lund var det "en ret fornøjelig og munter leg", som både børn og voksne deltog i.

Æg som pynt

At farve og dekorere æg til påske har været en tradition i flere hundrede år. Allerede i 1648 skrev en dansk botaniker om påskeliljer til at farve æg, og i 1667 noterede Christian 4.s datter Leonora Christine i sin dagbog fra Blåtårn, at hun byttede farvede påskeæg med en anden fange. Folkemindeforsker Hans Ellekilde mener, at skikken med farvede æg opstod på grund af et praktisk behov for at skelne kogte æg fra ukogte. Det kunne sikkert være nødvendigt med så mange æg i husholdningerne.

Farvning af æg til påske var en vigtig tradition i helsingoraner Ole Lunds barndom: "Dengang var der næppe nogen familie, rig eller fattig, som ikke selv farvede sine påskeæg, og der var flere, der satte en ære og stolthed i at kunne farve dem med navne, blomster, småhuse, træer på, i forskellige farver". De flotte æg blev givet som gaver. Der var brug for mange æg, da de blev givet til tjenestefolk, venner, bekendte og som almisse til de fattige.

Der gik sport i at udveksle æg, og ifølge Ole Lund var det ”en kappestrid mellem husmødrene om hvem der kunne farve dem smukkeste og klareste og i de forskelligste farver”. Æggene blev farvet med plantefarve som løgskaller, rødbeder og tagmos og senere også med kaffe og te. Mønstre kunne ridses ind eller laves med tælle. I begyndelsen af 1900-tallet så færdige æggefærver i breve dagens lys og kunne købes i butikker.

I Havbogadehjemmet i 1927-kvarteret har vi brugt en anvisning fra *Demokraten* 9. april 1925 som forlæg til at dekorere påskeæg. Her males øjne, næse og mund på ægget, og optrevlede garnrester bruges til hår og skæg. Skægstubbe laves med kaffegrums eller peber og limes fast på ægget, der forsynes med flip eller krave i papir.

I Havbogade dekorerer husmoderen påskeæggene med tusch og kaffegrums.

Æg som mad

Også tjenestefolk nød godt af påskens æg, for de indgik som ekstra løn. Kogte æg var ellers ikke en del af hverdagskosten. De var nemlig

forbeholdt særlige lejligheder, og derfor var det usædvanligt med æg, som man selv kunne disponere over. Etnolog Lene Floris peger på, at det ikke var ualmindeligt, at en ansat i 1800-tallet fik 5-10 æg i påsken, og hun fortæller, hvordan æggene blev stillet i vindueskarmen ved spisebordet, så måltiderne kunne suppleres.

Ud fra Ole Lunds beskrivelse er det tydeligt, at der blev sat pris på æggenes udseende, og det er let at forestille sig, at påskeæg som pynt udviklede sig i tidens løb. Måske begyndte det med de farvede æg i vindueskarmen. Som i julen delte velhavende mad ud, og det var skik, at fattige børn i påsken gik rundt og sang for at få æg. Nogle æg spiste børnene og deres familier selv, andre blev solgt.

Æg som slik

Æg indgik ikke kun i måltider. De blev også til slik. Allerede i 1837 reklamerede en københavnsk konditor for påskeæg og påskelam af sukker, og chokoladepåskeæg og påskelam af sukker og marcipan var med på en udstilling i København i 1856. Påskeslik fandtes altså så tidligt som 1837 og 1856, men det var et storbyfænomen for kun de allerrigeste. I 1878 var der en annonce for påskeæg, chokoladeæg og "gjækkeæg".

I 1917 producerede Galle & Jessen sit første chokoladeæg. Næsten samtidig, i 1920'erne, fik de fleste danskere råd til at købe chokolade til højtiderne. I 1933 kunne J.S. Møller konstatere, at "rigtige" påskeæg snart er forsvundne i Danmark og erstattet af sukker- og chokoladeæg. Som han skrev: "Til Nydelse for Børnene, men til Skade for deres Tænder og Maver".

Æg som præmie

At påskeæg er præmien til den, der gætter afsenderen af et gækkebrev, eller til den, der sender et gækkebrev og ikke bliver gættet, ved de fleste i dag. Sådan har det imidlertid ikke altid været. I løbet af 1800-tallets anden halvdel opstod gækkebreve med vers, og påskeæg som præmie vandt indpas.

Gækkebrevets navn kommer af gæk eller gjæk, der betyder nar. Gækkebrev henviser altså til at narre og har sin oprindelse i traditioner om bindebrev og blomsten vintergæk, som tidligere blev brugt til at snyde hinanden med. Her var præmien et kys eller et gilde, og det var vintergækken eller bindebrevet, der kunne narre modtage-

UDE OG HJEMME
 frisk og spændende

FRYGTER DERES DATTERS MORDER

NY SERIE

Aldrig set før:
MIRAKEL-OPERATIONER MED DE BARE HÆNDER

God påske

MAD & GÆSTER

APRIL 1974 NR. 4 KR. 1,20

Forårs- og påskenummer

Påske-weekend med vennerne Dansk-fransk påskemiddag
 Sådan lykkes en soufflé Brændevin på 28 måder

EKSTRA:
 Kroer langs hovedvej 1

FLITTE HÆNDER • NR. 12 5. APRIL 1974 • KR. 1,20

hendes verden

Påske ideer

SY OG STRIK TIL BØRNENE

PARIS
 siger sjaler...
 Hækl dem selv

Ny serie: **SÅDAN ER PÅSKEN I JERUSALEM**

Lægen: **KAN KRÆFT HELBREDE SIG SELV?**

Ny serie: **ELIN REIMER FORTÆLLER**

Nr. 12 27. marts 1972 96 sider 1,20 kr.

Familie Journal

ren. Derfor var der i modsætning til gækkebrevene afsender på bindebrevene, som i øvrigt ikke var tilknyttet påsken og typisk blev sendt på navnedage.

Gækkebrevenes popularitet førte til, at der i slutningen af 1800-tallet blev udgivet bøger med vers. Ud fra navnet at dømme var gjækkeæggene formentlig nogle af de første præmier i forbindelse med gækkebreve.

Flere fortællinger på vej

Med velstandsstigningerne efter Anden Verdenskrig fik danskerne mulighed for at købe flere og større påskeæg. Æg er stadig en fast del af påsken, og i de kommende år planlægger Den Gamle By at rulle endnu en bid af påskeæggets historie ud, så museets gæster kan få flere påskefortællinger.

Påsken som blikfang på forsider af ugeblade og magasiner fra 1970'erne.